

Vertegenwoordigende claims en de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen in de Kamer

Silvia Erzeel

ABSTRACT: Representative Claims and Women's Substantive Representation in the Belgian Chamber of Representatives

Studies of women's representation have often explored the link between women's descriptive and women's substantive representation in parliament, analyzing whether female representatives bring a unique – and often feminist – contribution to the representation of women's interests. Doing so, however, these studies have failed to consider “how women's substantive representation *actually* occurs” (Celis & Childs, 2008; Childs & Krook, 2009). Recent studies therefore propose to apply a claim-based framework, leaving open how, why and by whom women's substantive representation occurs (Celis *et al.*, 2008). In this article, we put this new claim-based approach to the empirical test. More in particular, we consider its added value by studying the variety of claims made about women in the Belgian Chamber of Representatives (1995-2007). We conclude that a claim-based framework indeed brings additional actors and perspectives to the fore, but that there are limits as to which claims are formulated and by whom.

KEYWORDS: political representation, representative claims, substantive representation of women, legislative behaviour

---

1. Inleiding: substantiële vertegenwoordiging en vertegenwoordigende claims¹

Onderzoek naar de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen – meer bepaald de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen in het parlement – heeft er vaak op gewezen dat vrouwen specifieke belangen en noden hebben die voortvloeien

uit hun ervaringen en structurele positie in de samenleving, en die bijgevolg verschillend zijn van die van mannen (Phillips, 1995; Young, 2002). Om deze vrouwenbelangen substantieel te vertegenwoordigen, zo stelt de 'politics of presence' (Phillips, 1995), is de aanwezigheid van descriptieve vertegenwoordigers in het parlement nodig. Partijprogramma's beschrijven niet alle beleidsthema's en doen geen uitspraken over elke beslissing die in de loop van het besluitvormingsproces moet worden genomen. Vertegenwoordigers beschikken bijgevolg over een zekere mate aan autonomie in hun vertegenwoordigend werk, vooral wanneer nieuwe thema's op de politieke agenda komen (Phillips, 1995) of wanneer belangen nog niet 'gekristalliseerd' zijn (Mansbridge, 1999). Precies onder dergelijke omstandigheden kan de 'accurate vertegenwoordiging van' en 'toewijding aan de behartiging van' vrouwenbelangen (Mansbridge, 1999, 629) verwacht worden van vrouwelijke vertegenwoordigers, omdat zij zich, vanuit hun eigen ervaringen en maatschappelijke positie, beter dan niet-descriptieve vertegenwoordigers bewust zijn van de problemen die vrouwen in de samenleving ondervinden.

Dit theoretisch argument heeft vele feministische onderzoek(st)ers ertoe aangezet om na te gaan of vrouwelijke vertegenwoordigers in het parlement een 'verschil' maken voor vrouwen. Ten eerste onderzochten zij of vrouwen in het parlement een *kwantitatieve* bijdrage leveren aan de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen, met name of zij *meer* dan hun mannelijke collega's de belangen van vrouwen behartigen (Celis, 2006; Reingold, 2000; Swers, 2002; Wängnerud, 2000b). Verscheidene studies bevestigen dat mannen en vrouwen verschillen in hun vertegenwoordigende focussen: vrouwelijke vertegenwoordigers zijn zich meer bewust van de problemen die vrouwen ondervinden en beschouwen de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen vaker als een prioriteit in hun parlementair werk (Reingold, 2000; Wängnerud, 2000b). Verschillen in gedrag tussen mannelijke en vrouwelijke parlementsleden zijn minder evident. De keuze van gedragsvariabele speelt in dit verband een belangrijke rol. Casestudy's die de nadruk leggen op formele vormen van gedrag, zoals het stemmen van vrouwvriendelijke wetgeving, tonen weinig sekseverschillen. Partijdiscipline en -cohesie beperken immers de mogelijkheden van vrouwen om hun 'mandaat van het verschil' (Skjeie, 1991) waar te maken (Cowley & Childs, 2003; Mateo Diaz, 2005; Swers, 2005). Minder formele vormen van gedrag, zoals participatie in parlementaire debatten over vrouwentema's (Celis, 2006; Chaney, 2006), het ondertekenen van 'Early Day Motions'² (Childs & Withey, 2004) of de organisatie van sociaal dienstbetoon voor vrouwen (Childs, 2004), laten vaker sekseverschillen zien.

Naast een kwantitatieve bijdrage kan ook een *kwalitatieve* - of inhoudelijke - inbreng van vrouwen worden verwacht. De hypothese is dat vrouwelijke vertegenwoordigers de behartiging van vrouwenbelangen op een *andere* manier invullen

dan mannen. Empirische studies tonen aan dat vrouwen en mannen inderdaad andere beleidsklemtonen leggen. Zo zijn het vooral vrouwelijke parlementsleden die beleidsthema's die vrouwen aanbelangen – zoals onderwijs, familie en kinderen – (Thomas, 1991; Dodson & Carroll, 1991) op de politieke agenda plaatsen. Vrouwen brengen ook frequenter thema's die van belang zijn voor de vrouwenbeweging onder de aandacht (Celis, 2004). Daarnaast leveren vrouwelijke vertegenwoordigers vooral een 'feministische' bijdrage aan de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen (Childs & Withey, 2004; Lovenduski & Norris, 2003; Reingold, 2000): ze onderschrijven meer dan mannen feministische principes en ze zijn meer geneigd om een feministische stempel op het beleid op te drukken (Reingold, 2000; Childs & Withey, 2004; Tremblay & Pelletier, 2000).

De studies zoals hierboven beschreven leveren belangrijke inzichten in de rol die vrouwelijke vertegenwoordigers spelen in de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen in het parlement. Niettemin, zo stellen verscheidene recente onderzoeken, hebben deze studies onvoldoende aandacht voor "hoe de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen er *eigenlijk* aan toe gaat" (Childs & Krook, 2009, 126, klemtoon toegevoegd; Celis *et al.*, 2008). Ten eerste analyseren de meeste studies of een toename in het aantal vrouwelijke verkozenen een verschil maakt voor de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen in dat parlement. Op die manier bestuderen ze de collectieve verwezenlijkingen van vrouwen als groep. Tegelijkertijd negeren ze echter de activiteiten van mannelijke vertegenwoordigers (Celis, 2004; Celis *et al.*, 2008) en ook verschillen *tussen* vrouwen worden niet in rekening gebracht (Childs & Krook, 2009; Chaney, 2006). Ten tweede maken eerdere studies niet zelden gebruik van een "thematische selectie van vrouwenbelangen" (Celis, 2008, 118). Ze specificeren op voorhand welke beleidsthema's relevant zijn voor vrouwen en hanteren daarbij vaak een feministische interpretatie van 'vrouwenbelangen'. Op die manier wordt echter de diversiteit aan vrouwenthema's in de samenleving niet erkend, worden potentiële niet-feministische interpretaties van vrouwenbelangen genegeerd en wordt de context-gerelateerdheid van belangen niet in rekening gebracht (Celis, 2008; 2009; Celis *et al.*, 2008).

De onderzoeksdesigns van eerdere studies worden dus tot op zekere hoogte beïnvloed door theoretische veronderstellingen over hoe de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen precies *hoort* plaats te vinden (Celis, 2008; Celis & Erzeel, 2011). Om de beperkingen die hiermee gepaard gaan te reduceren, stellen recente studies voor om onderzoek naar de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen methodologisch los te koppelen van onderzoek naar de descriptieve aanwezigheid van vrouwen in het parlement. In de plaats hiervan stellen ze een open benadering voor, die de 'vertegenwoordigende claims' van parlementsleden bestudeert (Saward, 2006; 2010; Celis *et al.*, 2009; Severs, 2010). Volgens Saward

(2006, 305) zijn vertegenwoordigende claims “claims de belangen van iemand of iets te vertegenwoordigen, of te weten hoe de belangen van iemand of iets moeten vertegenwoordigd worden”. Deze benadering heeft een sterk inductief karakter: onderzoek(st)ers leggen niet op voorhand vast wie de belangen van vrouwen kan vertegenwoordigen en op welke manier dit moet gebeuren (Celis & Childs, 2008; Celis *et al.*, 2008; Childs & Krook, 2009). Integendeel, vertegenwoordigende claims kunnen door veel actoren worden gemaakt en belangen kunnen op verschillende manieren worden geconstrueerd (Saward, 2008). Deze actieve constructie van vrouwenbelangen door verschillende actoren vormt “een onvermijdelijk aspect van substantiële vertegenwoordiging” (Saward, 2006).

In deze bijdrage onderwerpen we de nieuwe ‘claims-georiënteerde’ benadering aan een empirische test. Verschaft een studie van vertegenwoordigende claims nieuwe empirische inzichten in de manier waarop substantiële vertegenwoordiging van vrouwen plaatsvindt? Brengt een dergelijke benadering andere actoren en vertegenwoordigende perspectieven aan bod? Om deze vragen te beantwoorden, bestuderen we de verscheidenheid aan claims in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (1995-2007).

In wat volgt bekijken we eerst het begrip ‘vertegenwoordigende claims’ van nabij (sectie 2). We argumenteren dat de vertegenwoordigende claims van Kamerleden over vrouwen bestudeerd kunnen worden aan de hand van een analyse van hun mondelinge vragen in het parlement. Vervolgens komt het profiel van de vertegenwoordigers die claims maken aan bod (sectie 3). We gaan na in welke mate *zowel* vrouwelijke *als* mannelijke parlementsleden vertegenwoordigende claims formuleren over vrouwen. Aansluitend wordt de inhoud van de vertegenwoordigende claims over vrouwen bekeken. Op basis van variaties in de veelheid en algemeenheid van claims verkennen we welke vrouwenperspectieven aanwezig worden gesteld door de verschillende Kamerleden (sectie 4) en welke richting deze claims uit gaan (sectie 5). Concluderend geven we een overzicht en discussie van de empirische resultaten en formuleren we pistes voor verder onderzoek (sectie 6).

2. Identificeren van vertegenwoordigende claims

Naar analogie met Saward (2006) aanvaarden we dat vertegenwoordigers ‘vertegenwoordigende claims’ over vrouwen maken wanneer ze “claimen de belangen van vrouwen te vertegenwoordigen of te weten wat de belangen van vrouwen vertegenwoordigt” (Saward, 2006, 305). Onderzoek(st)ers van de substantiële

vertegenwoordiging van vrouwen zijn het er in het algemeen over eens dat vrouwen specifieke belangen hebben. Minder eensgezindheid bestaat echter over de concrete definitie van 'vrouwenbelangen'. Zowel Sapiro (1981) als Diamond en Hartsock (1981) stellen dat vrouwen belangen delen en dat deze belangen het resultaat zijn van de positie van vrouwen in de samenleving. Volgens Sapiro ontspruiten vrouwenbelangen echter aan de werkverdeling in de private sfeer, terwijl Diamond en Hartsock de specifieke 'noden' en 'wensen' van vrouwen toedichten aan de 'gegenderde' verdeling van de productieve arbeid. Phillips (1995) stemt in met Sapiro en met Diamond en Hartsock wanneer ze schrijft dat vrouwenbelangen en -noden het gevolg zijn van de sociale positie van vrouwen, met name de specifieke levenservaringen van vrouwen. Maar haar argument benadrukt veel meer de diversiteit aan vrouwenbelangen en de verscheidenheid aan perspectieven die vrouwen aan de dag leggen. Belangen zijn 'gegenderd' maar alle vrouwen delen niet dezelfde belangen. Wat in het belang van vrouwen is, is altijd afhankelijk van de context (Phillips, 1995). Dit argument van Phillips leunt het dichtst aan bij Sawards interpretatie van vertegenwoordigende claims (Saward, 2006). Beiden benadrukken de heterogeniteit en de context-gerelateerdheid van belangen. Maar in tegenstelling tot Saward gaat Phillips (1995) ervan uit dat vrouwen bepaalde belangen *hebben*. Volgens Saward (2006) worden de vertegenwoordigde en zijn/haar belangen geconstrueerd door het *creatief* ingrijpen van de vertegenwoordiger. Vertegenwoordigers kunnen belangen niet simpelweg 'aflezen' van de vertegenwoordigde. Eerder kijken ze vanuit een interpretatief schema naar de vertegenwoordigde en maken vervolgens representaties van (of claims over) de vertegenwoordigde en zijn of haar belangen. Op die manier speelt de vertegenwoordiger een creatieve rol in het proces van vertegenwoordiging: hij of zij dicht de vertegenwoordigde bepaalde belangen toe en stelt vervolgens zelf over bepaalde attributen of kenmerken te beschikken, die hem of haar (de vertegenwoordiger) toelaten om de vertegenwoordigde op een 'goede' manier te vertegenwoordigen. Deze representaties zijn onvermijdelijk partieel en selectief (Saward, 2006; 2010). Ze kunnen gecontesteerd worden door andere vertegenwoordigers of door een specifiek 'publiek'³ dat over de mogelijkheid beschikt om claims 'terug te lezen' of te weerleggen (Saward, 2006; 2010; Rehfeld, 2006).

De claims-georiënteerde benadering vertrekt dus vanuit de veronderstelling dat belangen geconstrueerd zijn. Deze constructie van belangen is afhankelijk van de vertegenwoordiger zelf en van zijn of haar interpretatie van wat in het belang van de vertegenwoordigde is. Een claims-georiënteerde benadering gaat uit van een veelheid aan mogelijke claim-makers; ook mannen kunnen bijvoorbeeld claims maken voor vrouwen. Om de veelheid aan claim-makers te identificeren, worden door de onderzoek(st)er zelf beter geen *a priori* uitspraken over de exacte inhoud van claims gedaan (Celis, 2009). We hanteren daarom een 'formele' definitie van

vrouwenbelangen (Celis, 2009) en aanvaarden dat iemand claims maakt 'over vrouwen' wanneer hij of zij vrouwen erkent als een sociale categorie (Wängnerud, 2000a). Het erkennen van vrouwen als sociale categorie vormt een eerste stap in de erkenning dat de ervaringen van vrouwen aanwezig moeten worden gesteld in het politieke besluitvormingsproces (Wängnerud, 2000a; 2000b). Een dergelijke definitie specificeert niet op voorhand welke beleidsthema's relevant zijn voor vrouwen en welke ideologische (feministische) richting claims over vrouwen moeten hebben (Celis, 2009).

In deze bijdrage bestuderen we de vertegenwoordigende claims over vrouwen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers aan de hand van een analyse van mondelinge vragen van Kamerleden tijdens drie opeenvolgende legislaturen (1995-1999, 1999-2003, 2003-2007). Het stellen van mondelinge vragen is een gangbare praktijk in de Belgische Kamer. Ze laat Kamerleden toe om hun controlefunctie uit te oefenen en om informatie te verzamelen over bepaalde beleidsthema's. Maar mondelinge vragen worden niet enkel gesteld om informatie te vergaren, zo stelt Wiberg (1995); ze geven parlementsleden ook de mogelijkheid om informatie te *verspreiden*. Op die manier zijn mondelinge vragen voor Kamerleden bijvoorbeeld een middel om beleidsproblemen te signaleren of om beleidsvoorkeuren aan te geven (Wiberg, 1995). Deze signalen zijn verder niet enkel gericht aan de regering maar ook aan actoren buiten het parlement (Saalfeld, 2011; Wiberg, 1995). Door mondelinge vragen te stellen hopen parlementsleden aan persoonlijke publiciteit te winnen, rond bepaalde thema's een reputatie op te bouwen of te tonen dat ze zich bekommeren om de belangen van hun achterban (Wiberg, 1995). Vooral dit laatste punt is van belang voor onze studie van vertegenwoordigende claims. Kamerleden maken gebruik van mondelinge vragen om de aandacht te vestigen op de specifieke problemen die vrouwen ervaren en om te communiceren met hun 'publiek'. Wat in het belang van vrouwen is, wordt vaak niet in territoriale termen gedefinieerd. Aangezien mondelinge vragen een zekere mate van media-aandacht krijgen, vormen ze voor vertegenwoordigers een belangrijke manier om in contact te blijven met hun niet-territoriale achterban en deze te garanderen dat ze wel degelijk waken over zijn belangen. Een Kamerlid dat een mondelinge vraag wenst te stellen, is verplicht om de vraag op voorhand aan de desbetreffende minister te bezorgen. De belangrijkste mondelinge vragen worden gesteld tijdens het 'vragenuurtje' dat wekelijks plaatsvindt in de plenaire vergadering. Minder belangrijke vragen komen aan bod tijdens commissievergaderingen. Leden van de meerderheidspartijen en oppositiepartijen stellen beurtelings een mondelinge vraag. De spreektijd per vraag is beperkt tot vijf minuten.

De selectie van mondelinge vragen met claims over vrouwen gebeurde in twee fasen. In een eerste fase werd gebruik gemaakt van de online databank van de

Kamer van Volksvertegenwoordigers (<http://www.dekamer.be>). Deze databank laat een zoektocht toe op basis van vaste trefwoorden of 'EuroVoc descriptoren'.⁴ Mondelinge vragen met claims over vrouwen werden geselecteerd op basis van trefwoorden die op een 'exclusieve of bijna exclusieve' manier over vrouwen gaan (Reingold, 2000, 167): 'Vrouw', 'Vrouwen', 'Vrouwelijk', 'Discriminatie op grond van geslacht', 'Gelijke behandeling van mannen en vrouwen', 'Positie van de vrouw', 'Rechten van vrouwen', 'Abortus', 'Moederschap' (inclusief 'Bescherming van moeder en kind', 'Moederschapsuitkering', 'Draagmoeder'), 'Seksuele vermindering', 'Vrouwelijke arbeid' en 'Zwangerschapsverlof'.

In een tweede fase werd een 'controle' uitgevoerd op de eerste selectie van vragen. In deze tweede fase werden alle mondelinge vragen afzonderlijk bekeken. Naar analogie met Reingold (2000, 166) werden mondelinge vragen enkel geselecteerd voor verdere analyse wanneer ze vrouwen als 'voornaamste onderwerp' hebben. Het is mogelijk dat een mondelinge vraag meerdere onderwerpen heeft, maar deze moeten van secundair belang zijn.⁵ Daarnaast werden enkel mondelinge vragen met expliciete claims over vrouwen geanalyseerd. Een Kamerlid moet in zijn of haar vraag expliciet duidelijk maken dat vrouwen het voornaamste onderwerp van de vraag vormen. Sommige Kamerleden stellen bijvoorbeeld een vraag over 'genitale verminking' maar vermelden niet expliciet dat de problematiek vrouwen aanbelangt. Deze vragen werden bijgevolg niet opgenomen voor verdere analyse. Aangezien de spreektijd voor elke spreker beperkt is, valt één mondelinge vraag in de praktijk samen met één vertegenwoordigende claim over vrouwen.

De meeste Belgische Kamerleden (92%) maken gebruik van mondelinge vragen. Hoe vaak dat gebeurt verschilt echter van Kamerlid tot Kamerlid: het aantal mondelinge vragen dat door één Kamerlid wordt gesteld in een periode van vier jaar loopt op tot 509. In totaal werden, voor de periode tussen 1995 en 2007, 202 vragen geïdentificeerd die claims over vrouwen bevatten, wat neerkomt op 0.65% van het totale aantal mondelinge vragen. Dit percentage is laag, maar vergelijkbaar met de studie van Bird (2005). Zij vond dat 1% van de parlementaire vragen die in het Britse Lagerhuis werden gesteld de term 'vrouwen', 'mannen' of 'gender' vermeldt.

3. Wie maakt claims over vrouwen?

Een belangrijke bijdrage van de claims-georiënteerde benadering is dat ze "ons uitnodigt om de impact van een brede waaier aan vertegenwoordigende 'claim-makers' van naderbij te bestuderen, waarbij we ons moeten afvragen hoe, waarom en wie zij vertegenwoordigen", zo stelt Saward (2008, 4). Inderdaad, iedereen kan

vertegenwoordigende claims maken over vrouwen en Saward moedigt ons aan om de verscheidenheid aan claims en vertegenwoordigers te verkennen.

In de analyses maken we een onderscheid tussen Kamerleden die claims over vrouwen maken (score '1') en Kamerleden die geen claims over vrouwen maken (score '0'). De eerste groep bevat de Kamerleden die *minstens één* mondelinge vraag over vrouwen stellen (in lijn met onze criteria, zie sectie 2); de tweede groep bestaat uit Kamerleden die geen mondelinge vragen over vrouwen stellen. Kamerleden die aanwezig waren tijdens meerdere legislaturen krijgen uiteraard een afzonderlijke score voor elke legislatuur. De resultaten in tabel 1 tonen aan dat in totaal slechts 78 van de 525 leden van de Belgische Kamer (of 15%) minstens één mondelinge vraag over vrouwen stellen. Het aandeel Kamerleden dat mondelinge vragen stelt over vrouwen – en dus claims maakt over vrouwen – neemt wel toe over de jaren. Tijdens de eerste legislatuur (1995-1999) neemt slechts een kleine minderheid van Kamerleden (8%) het woord voor vrouwen. In de daaropvolgende legislaturen stijgt dit aandeel via 14% van de leden in 1999-2003 tot 22% van de leden in de meest recente legislatuur (2003-2007). De toename in het aantal actoren is een direct gevolg van een toename in het aantal vrouwelijke actoren. Waar in 1995-1999 slechts zeven vrouwen claims maken over vrouwen in hun mondelinge vragen, groeit dit aantal tot 32 in 2003. Het aantal mannelijke actoren blijft daarentegen min of meer ongewijzigd tijdens de drie legislaturen.

TABEL 1. Aantal en percentage van Kamerleden die minstens één mondelinge vraag over vrouwen stellen.

		Absoluut aantal	% binnen seks-groep	% binnen groep van 'claim-makers'	
1995-1999	V (N = 13)	7	32%	54%	$p \leq 0.000$ Phi = .348
	M (N = 150)	6	4%	46%	
	T (N = 163)	13	8%	100%	
1999-2003	V (N = 41)	14	34%	58%	$p \leq 0.000$ Phi = .329
	M (N = 135)	10	7%	42%	
	T (N = 176)	24	14%	100%	
2003-2007	V (N = 65)	32	49%	78%	$p \leq 0.000$ Phi = .481
	M (N = 121)	9	7%	22%	
	T (N = 186)	41	22%	100%	
Totaal	V (N = 128)	53	41%	68%	$p \leq 0.000$ Phi = .424
	M (N = 397)	25	6%	32%	
	T (N = 525)	78	15%	100%	

De resultaten in tabel 1 leveren 'harde bewijzen' voor het bestaan van sekseverschillen in de activiteiten van parlementsleden (Childs & Withey, 2004). Vrouwen

in de Belgische Kamer zijn significant meer geneigd dan mannen om claims te maken: 41% van de vrouwelijke leden en 6% van hun mannelijke collega's, geven in hun mondelinge vragen aan vrouwen te vertegenwoordigen. Sekseverschillen zijn significant en sterk ($p \leq 0.000$; $\Phi = .424$), ook na controle voor partijfamilie,⁶ de positie van de partij in de meerderheid of in de oppositie, de leeftijd van de vertegenwoordiger⁷ en zijn/haar status als nieuwkomer. Het aandeel vrouwen dat mondelinge vragen stelt over vrouwen is wel significant hoger in de laatste legislatuur dan in de twee eerste legislaturen. Bijna de helft van de vrouwen maakt tussen 2003 en 2007 claims over vrouwen, terwijl dit het geval is voor slechts één derde van de vrouwen in eerdere jaren. De electorale hervormingen die plaatsvonden in 2002, onder andere de vergroting van de kieskringen en de invoering van genderquota voor electorale lijsten, hebben geleid tot een toename in het aantal vrouwelijke verkozenen in de Kamer (Meier, 2002) en ook in de aandacht die in het publieke debat aan genderthema's werd besteed. Deze veranderingen hebben vrouwelijke verkozenen mogelijk aangemoedigd om de belangen van vrouwen te behartigen.

Kamerleden die vragen stellen over vrouwen doen dit verder niet op een frequente basis: op vier jaar tijd worden gemiddeld 2.6 mondelinge vragen gesteld. Het aantal vragen dat gemiddeld door vertegenwoordigers wordt gesteld is twee keer zo hoog voor vrouwen (3.2) als voor mannen (1.4). Vrouwelijke verkozenen zijn dus niet alleen meer geneigd dan hun mannelijke collega's om het woord te nemen voor vrouwen, ze doen dit ook vaker.

De vaststelling dat vrouwen *meer geneigd* zijn dan mannen om (vaak) te handelen voor vrouwen verschaft ons op zich weinig inzichten in de manier waarop substantiële vertegenwoordiging van vrouwen *eigenlijk* plaatsvindt (Celis *et al.*, 2008). Het is niet omdat mannen *minder* actief zijn dan vrouwen, dat *enkel* vrouwen claims maken over vrouwen. In welke mate participeren mannelijke Kamerleden dan in de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen? Tabel 1 geeft het percentage mannelijke en vrouwelijke vertegenwoordigers binnen de groep van Kamerleden die claims maken over vrouwen (zie '% binnen groep van claim-makers'). We stellen vast dat vrouwen een belangrijke meerderheid van deze groep uitmaken (68%), maar dat één derde van de groep (32%) bestaat uit mannen. Wanneer we de activiteiten van mannen niet in rekening brengen, zouden we dus een significante minderheid van actoren in de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen in de Belgische Kamer negeren. Deze conclusie is nog pertinenter voor de eerste twee legislaturen (1995-1999 en 1999-2003). Hierin vormen mannen bijna de helft van de groep van vertegenwoordigers die claims maken over vrouwen. Enkel voor wat de resultaten van de meest recente legislatuur (2003-2007) betreft, kunnen we stellen dat een claims-georiënteerde benadering weinig meerwaarde biedt. Een ruime meerderheid van de vertegenwoordigers die claims maken (78%) zijn vrouwen.

Studies die enkel de activiteiten van vrouwen in beschouwing nemen zouden in dat laatste geval dus in staat geweest zijn om een ruime meerderheid van de actoren te identificeren.

Vrouwelijke actoren in de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen vinden we terug in de meeste politieke partijen. Ze zijn vooral lid van de groene partijfamilie en van de drie traditionele partijen (socialisten, christendemocraten en liberalen), waar hun aantal telkens varieert tussen 9 en 19. Het aantal vrouwen dat claims maakt over vrouwen ligt lager (tussen één en drie) in de regionalistische en extreemrechtse partijen. Mannelijke Kamerleden die claims maken over vrouwen leunen daarentegen meer aan bij het (centrum)rechtse ideologische gedachtegoed: 60% van de mannen vertegenwoordigt een liberale, regionalistische of extreemrechtse partij. Slechts 20% van de mannelijke claim-makers behoort tot een expliciet linkse (groene of socialistische) partij. Dit betekent dat eerdere studies, wanneer zij de focus leggen op de activiteiten van vrouwelijke vertegenwoordigers, niet alleen mannelijke vertegenwoordigers uitsluiten als mogelijke actoren in de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen. Aangezien mannelijke actoren vaker lid zijn van een niet-linkse partij, zullen deze studies ook de contributies van niet-linkse partijen onderschatten (zie Celis & Erzeel, 2011) net als hun specifieke ideologische *'framings'* van wat in het belang van vrouwen is (Celis & Childs, forthcoming).

4. De constructie van vrouwen(belangen)

Welke vormen nemen de vertegenwoordigende claims over vrouwen aan en hoe variëren ze? Volgens Saward (2006) kunnen vertegenwoordigers hun vertegenwoordigende claims op verschillende manieren formuleren. Ze kunnen over vrouwen praten in algemene termen en vrouwen voorstellen als een abstracte groep. Ze kunnen ook meer specifieke claims maken door te verwijzen naar (sub)groepen van vrouwen, zoals werkende moeders of allochtone vrouwen. Vertegenwoordigers kunnen tot slot spreken over de specifieke situatie van een individuele vrouw. Saward (2010) waarschuwt echter voor claims die te algemeen en te alomvattend van aard zijn, omdat ze vrouwen mogelijk op een essentialistische manier voorstellen.

Tabel 2 geeft een overzicht van de mate van 'algemeenheid' van vertegenwoordigende claims en de 'veelheid' aan (sub)groepen van vrouwen die worden vertegenwoordigd door leden van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. We merken op dat één vierde van de claims over vrouwen 'algemene claims' zijn die refereren aan een eerder 'abstracte' groep van vrouwen in België (16%) en in

het buitenland (10%). Algemene claims over vrouwen in België handelen over de algemene situatie van vrouwen inzake hun gelijkheid met mannen en het al dan niet bestaan van gelijke kansen tussen mannen en vrouwen. Daarnaast trachten vertegenwoordigers de autonomie van vrouwen en meisjes in de samenleving te verbeteren, bijvoorbeeld door de toegang van vrouwen en meisjes tot de economische of politieke sfeer te verbeteren. Vertegenwoordigende claims over vrouwen in het buitenland gaan vaak over de positie van vrouwen in ontwikkelingslanden en stippen de kwestie van 'vrouwonvriendelijke praktijken' aan, zoals genitale verminking, eremoord of de steniging van vrouwen. Slechts een klein deel van de claims (5%) zijn zeer specifieke claims die handelen over individuele vrouwen. Deze claims beklemtonen de specifieke situatie van één bepaalde vrouw die de aandacht wist te trekken van de vertegenwoordiger, zoals de situatie van een vrouw in een krantenbericht of de activiteiten van 'sterke vrouwen' zoals Nawal El Saadawi.

TABEL 2. Groepen en subgroepen van vrouwen die het onderwerp zijn van vertegenwoordigende claims (1995-2007).

Groepen en subgroepen van vrouwen	Aantal claims	% van claims
Vrouwen in het buitenland	20	10%
Vrouwen in België	33	16%
(Sub)groepen van vrouwen	140	69%
Vrouwelijke werknemers en werkende vrouwen	51	36%*
Vrouwelijke ambtenaren	25	
Vrouwen in door mannen gedomineerde beroepen (leger, brandweer, politie)	13	
Moeders en zwangere vrouwen	17	12%*
Werkende moeders	15	11%*
Zelfstandige moeders	11	
Jonge vrouwen	9	6%*
Vrouwelijke politieke actoren	25	18%*
Asielzoeksters	10	7%*
Andere	13	9%*
Vrouwen binnen etnische minderheden	3	
Individuele vrouwen	9	5%
Totaal	202	100%

* Percentages binnen de categorie '(Sub)groepen van vrouwen'.

Niettemin gaat de meerderheid van de claims over vrouwen (69%) in de Belgische Kamer over specifieke groepen en subgroepen van vrouwen. Een claims-georiënteerde benadering laat ons toe om deze veelheid aan sociale perspectieven te identificeren. Vertegenwoordigers bespreken in het bijzonder de situatie van werkende vrouwen, moeders en zwangere vrouwen, werkende moeders, jonge vrouwen,

vrouwelijke politieke actoren (activistes en politica's) en asielzoeksters. Vrouwelijke werknemers komen het vaakst aan bod: 36% van de vertegenwoordigende claims handelt over deze groep van vrouwen. Meer specifiek betreft het claims over de positie van vrouwen in bedrijven, vrouwelijke ambtenaren en vrouwen die werken in traditionele 'mannenberoepen' zoals het leger, de brandweer en de politie. Maar ze beslaan ook, weliswaar in mindere mate, de situatie van vrouwelijke nachtarbeiders, vrouwen die deeltijds werken, vrouwelijke dokters, vrouwen die als zelfstandige werken en zakenvrouwen. Daarnaast gaat een kleiner deel van de vertegenwoordigende claims over de rol van vrouwen als moeders (12%) en werkende moeders (11%). Deze claims richten zich op (werkende) moeders, zwangere vrouwen, alleenstaande werkende moeders en moeders die als zelfstandige werken. Andere claims gaan specifiek over 'nieuwe' groepen van vrouwen zoals asielzoeksters (7%) en allochtone vrouwen. Kamerleden, tot slot, claimen, eerder bij uitzondering, 'andere' groepen van vrouwen te vertegenwoordigen (9%), zoals oudere vrouwen, vrouwen in steden, vrouwen op het platteland en vrouwelijke gevangenen.

Partijen vertonen ideologische verschillen voor wat betreft de (sub)groepen van vrouwen die ze vertegenwoordigen. Centrum- en rechtse partijen verwijzen vaker dan linkse partijen naar de 'traditionele' rol van vrouwen door claims te maken over zwangere vrouwen en moeders. 11% van de claims gemaakt door christendemocratische Kamerleden en 14% van de claims gemaakt door vertegenwoordigers van liberale partijen gaan over deze groepen, terwijl dit het geval is voor slechts 5% van de socialistische claims. Moeders en zwangere vrouwen komen helemaal niet aan bod in de mondelinge vragen van groene partijen. Christendemocraten en liberalen schenken verder ook meer aandacht dan andere partijen aan de situatie van werkende moeders. Beide partijen staan samen in voor drie vierde van de claims over deze groep.

Socialistische Kamerleden, daarentegen, concentreren zich op het maken van claims over werkende vrouwen: 40% van hun claims betreft vrouwelijke werknemers, vrouwelijke bedienden, vrouwelijke nachtarbeiders en zelfs zakenvrouwen. Ook groene partijen (24%) en liberale partijen (26%) belichten de situatie van werkende vrouwen in hun mondelinge vragen. Maar waar groene Kamerleden vooral de situatie van vrouwelijke ambtenaren bespreken, richten hun liberale collega's zich tot vrouwen die deeltijds werken of de situatie van vrouwen in traditionele mannenberoepen (vooral het leger). Tegengesteld aan andere partijen maken extreemrechtse partijen vrij algemene claims. In de helft van hun mondelinge vragen belichten ze de algemene situatie van vrouwen in België. Wanneer ze specifiekere claims maken over vrouwen, handelen deze over de rol van moeders en de situatie van zwangere vrouwen of focussen ze zich op de situatie van individuele vrouwen.

Sommige partijen maken claims over vrouwen die zelden of nooit door andere partijen worden geadresseerd. Christendemocraten waren bijvoorbeeld verantwoordelijk voor het overgrote deel aan mondelinge vragen over vrouwen als politieke actoren. Groene partijen besteden meer dan andere partijen aandacht aan de noden en ervaringen van vrouwelijke asielzoekers. Samenvattend kunnen we stellen dat er wel degelijk ideologisch gerelateerde patronen bestaan in de veelheid aan claims die door partijen worden gemaakt. Niettemin tonen onze bevindingen ook aan dat partijen claims maken over verschillende (sub)groepen van vrouwen. Partijen aarzelen niet om voorbij traditionele breuklijnen te gaan. Ze maken claims over groepen die buiten de traditionele achterban van de partij vallen (bijvoorbeeld jonge vrouwen en vrouwen in het leger), over groepen die traditioneel behoren tot de achterban van andere partijen (bijvoorbeeld de claims van liberale partijen over werkende moeders) en over groepen van vrouwen die hen geen electorale steun kunnen verschaffen (zoals vrouwelijke asielzoekers en vrouwen in ontwikkelingslanden).

Studies van de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen hebben tot nu toe vooral de activiteiten en claims van vrouwelijke verkozenen onderzocht. Maar waren deze studies in staat om een volledig beeld te schetsen van hoe de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen er eigenlijk aan toe gaat? Tot op zekere hoogte wel. Wanneer we de claims van mannelijke en vrouwelijke Kamerleden vergelijken, vinden we dat mannelijke vertegenwoordigers geen groepen van vrouwen vertegenwoordigen die niet door vrouwelijke vertegenwoordigers worden aangehaald. Subgroepen van vrouwen die aan bod komen in de claims van vrouwelijke vertegenwoordigers maar niet in de claims van mannelijke vertegenwoordigers, zijn: vrouwen in het buitenland, vrouwelijke bedelaars, vrouwelijke nachtarbeiders, zakenvrouwen, oudere vrouwen, vrouwelijke ambtenaren, vrouwelijke dokters, vrouwelijke gevangenen, vrouwen bij de politie en brandweer, vrouwelijke sportlui en vrouwen in grote steden of op het platteland. Dit betekent dat mannelijke Kamerleden geen unieke bijdrage leveren aan de constructie van vrouwenbelangen: ze formuleren immers claims over vrouwen die we ook bij hun vrouwelijke collega's terugvinden.

Wel stellen we vast dat mannen en vrouwen verschillende klemtonen leggen in hun vertegenwoordigende claims. Mannelijke claim-makers besteden verhoudingsgewijs meer aandacht aan zwangere vrouwen en aan moeders. Terwijl mannen in 21% van hun claims deze groepen aan bod laten komen, doen vrouwen dit in 6% van hun claims. Vrouwelijke vertegenwoordigers besteden relatief gezien meer aandacht aan de rol van vrouwen in de publieke sfeer, door bijvoorbeeld claims te maken over vrouwelijke politieke actoren en werkende vrouwen. Vooral de rol van vrouwen als politieke actoren is een perspectief dat door vrouwen aanwezig wordt gesteld (14% van de claims van vrouwen gaan hierover) en minder door mannen

in aanmerking wordt genomen (in 6% van de claims van mannen). Vrouwelijke Kamerleden hebben bovendien meer aandacht voor de specifieke ervaringen van vrouwen die werk met een gezinsleven combineren. Ze hebben daarbij meer dan mannen oog voor verschillen die bestaan tussen vrouwen onderling. Zo richten hun claims zich tot de specifieke situatie van alleenstaande werkende moeders, moeders die zelfstandige zijn, gescheiden werkende moeders, moeders in het leger en zwangere vrouwelijke werknemers.

5. De richting van vertegenwoordigende claims

Voorgaande studies hebben vaak onderzocht of vrouwelijke vertegenwoordigers het beleid op een feministische manier beïnvloeden en of ze feministische thema's zoals 'gendergelijkheid' aan bod brengen in hun vertegenwoordigend werk. Vertegenwoordigende claims kunnen in theorie echter verschillende 'ideologische' richtingen hebben: ze kunnen feministisch, neutraal of antifeministisch van aard zijn (Reingold, 2000; Childs & Withey, 2004). Om de richting van claims te bepalen, werden de mondelinge vragen in de dataset op basis van enkele criteria gecodeerd. Feministische claims zijn claims die situaties waarbij vrouwen benadeeld zijn ten opzichte van mannen expliciet in vraag stellen en die ernaar streven om deze ongelijke of ongelijkwaardige situatie weg te werken (Celis, 2004). Dit streven kan de vorm aannemen van een streven naar gelijke rechten, gelijke kansen, gelijke waardering en reële gelijkheid van mannen en vrouwen. Daarnaast proberen Kamerleden die feministische claims maken de mogelijkheden die vrouwen in de samenleving onderkennen, uit te breiden (Childs & Withey, 2004). Ze ijveren voor het doorbreken van traditionele rolpatronen die de toegang van vrouwen tot een bepaalde sfeer (publieke of private) beperken en ze trachten de autonomie en macht van vrouwen te vergroten. Antifeministische claims zijn het tegenovergestelde van feministische claims. Vertegenwoordigers maken antifeministische claims wanneer ze streven naar een samenleving waarin mannen en vrouwen ongelijk of niet gelijkwaardig zijn.

Antifeministische claims bevestigen vrouwen ook in hun traditionele rol door potentiële rolveranderingen te beperken. Op die manier trachten ze de mogelijkheden die vrouwen hebben te begrenzen (Childs & Withey, 2004) en de autonomie van vrouwen in te perken. Claims zijn tot slot 'neutraal' wanneer er onduidelijkheid is over het feministisch of antifeministisch karakter van de claim (Childs & Withey, 2004). Onduidelijkheid is er bijvoorbeeld over claims die handelen over de wegwerking – of de herinvoering – van seksediscriminatie bij autoverzekeringspremies. Het opheffen van de discriminatie is op zich *niet voordelig* voor vrouwen, de herinvoering ervan spreekt dan weer het officieel standpunt van de vrouwenbewegingen in België tegen.

Deze claims kregen bijgevolg het label 'neutraal'. Neutrale claims komen ook aan bod in mondelinge vragen van vertegenwoordigers die louter informatie willen inwinnen zonder een *probleem* voor vrouwen te definiëren. Kamerleden vragen bijvoorbeeld cijfermateriaal over de afwezigheid van vrouwen in een bepaalde sector op, zonder daarbij de afwezigheid van vrouwen in die sector te problematiseren.

Tabel 3 toont dat een meerderheid van de claims (122 op een totaal van 201, of 60%) feministische claims zijn. Deze claims pleiten in de eerste plaats voor de 'aanwezigheid en doorstroming van vrouwen' in tal van sectoren: de ambtenarij en het openbaar ambt, adviesorganen, beroepssport, traditionele mannenberoepen, ... Ze klagen daarnaast de specifiek nadelige situatie van vrouwen op de arbeidsmarkt aan en doen voorstellen voor het wegwerken van loonverschillen en pensioenverschillen tussen vrouwen en mannen, het seksisme en de indirecte discriminatie van vrouwen op de werkvloer en het 'glazen plafond'. Verder brengen Kamerleden in hun feministische claims vrouwenrechten in een internationale context aan bod. Ze spreken over vrouwenrechten in Marokko, Iran en Afghanistan, over de steniging van Amina Lawal, over de VN-Wereldvrouwenconferentie en over het CEDAW-verslag. In mindere mate maken vertegenwoordigers feministische claims over vrouwen in hun rol als 'moeders', bijvoorbeeld door te ijveren voor borstvoedingsverlof. Slechts enkele feministische claims handelen tot slot over geweld (met name partnergeweld en geweld tegen meisjes) en abortus.

35% van de claims zijn 'neutrale claims'. Mondelinge vragen over het vrouwelijke lichaam en over de rol van vrouwen als moeder bevatten vaak neutrale claims. Deze claims gaan over zwangerschap en bevalling, bijvoorbeeld over de voor- en nadelen van thuisbevalling, ingeleide bevalling met keizersnede, voorbehouden parkings voor zwangere vrouwen en de gewijzigde houding van vrouwen ten aanzien van anticonceptiva. Claims over moederschap betreffen ook de medische opvang van moeders, moederschapsbescherming en moederschaphulp. Daarnaast handelen vragen over het vrouwelijke lichaam over abortus, contraceptie en de gezondheid van vrouwen, bijvoorbeeld de erkenning van abortuscentra, de medische terugbetaling van abortus, de gevolgen van borstimplantaten, de preventie van borstkanker en de seksuele en reproductieve geneeskunde.

Antifeministische claims, tot slot, komen amper voor: slechts 4% van de claims gemaakt door de Belgische Kamerleden gaat een expliciet antifeministische richting uit. Deze antifeministische claims handelen vooral over het vrouwelijke lichaam. Eén Kamerlid stelt bijvoorbeeld aan de kaak dat "het alcoholgebruik en -misbruik bij vrouwen verdubbeld is in de loop van de laatste jaren" en brengt dit in verband met het feit dat "vrouwen... klimmen op de maatschappelijke ladder en een aantal taken uitvoeren die vroeger exclusief voorbehouden waren aan mannen". Een

ander Kamerlid laakt het feit dat (jonge) vrouwen te snel kiezen voor een abortus sinds de legalisering ervan en pleit voor een inperking van de abortuswet.

In enkele – hoofdzakelijk antifeministische – mondelinge vragen worden ook *negatieve* claims over vrouwen gemaakt. Eén Kamerlid drukt bijvoorbeeld haar ongenoe-gen uit over vrouwelijke bedelaars die hun kinderen mee op straat nemen. Andere Kamerleden bekritisieren zwangere vrouwen die voor een ingeleide of keizersnede-bevalling kiezen. Het is opvallend dat dergelijke negatieve of kritische uitspraken over vrouwen niet terug te vinden zijn in de feministische claims over vrouwen.

TABEL 3. Richting van de vertegenwoordigende claims (N = 201).

Richting van de claims		Aantal claims	% binnen sekse groep	% van claims
Feministische claims	V	112	67%	92%
	M	10	29%	8%
	T	122	61%	100%
Neutrale claims	V	50	30%	70%
	M	21	62%	30%
	T	71	35%	100%
Antifeministische claims	V	5	3%	63%
	M	3	9%	37%
	T	8	4%	100%

Tegen de verwachtingen in blijven verschillen in de richting van claims bestaan na controle voor de partij. Dit wijst erop dat er onder de partijen een zekere consensus bestaat over het *framen* van vrouwenbelangen in een specifieke richting. De groene partijen vormen een uitzondering. Zij trachten als enige thema's als 'de combinatie werk en gezin' en 'de rol van vrouwen als moeder' op een feministische manier te interpreteren. Het geslacht van de vertegenwoordiger is belangrijker dan partij-ideologie om verschillen in de richting van claims te begrijpen. Tabel 3 toont dat vrouwen meer geneigd zijn dan mannen om feministische claims te maken. 67% van de claims gemaakt door vrouwelijke Kamerleden heeft een feministische invulling, terwijl dit het geval is voor slechts 29% van de claims gebracht door hun mannelijke collega's. Vrouwen in alle partijfamilies, met uitzondering van de extreemrechtse partijen, formuleren de meerderheid van hun claims op een feministische manier. De meerderheid van de claims gemaakt door mannelijke vertegenwoordigers (62%) zijn neutrale claims. Het kleine aantal antifeministische claims wordt gemaakt door vrouwen en mannen uit extreemrechtse partijen en door mannen uit liberale partijen.

Deze resultaten bevestigen het belang van een claims-georiënteerde benadering van de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen. Onderzoek(st)ers moeten voorzichtig zijn wanneer ze de actoren en de inhoud van claims over vrouwen op voor-

hand definiëren. In deze studie zou een methodologische keuze voor het analyseren van feministische claims immers impliceren dat voornamelijk vrouwelijke vertegenwoordigers worden geïdentificeerd als makers van claims. De activiteiten van mannen zouden over het hoofd gezien worden, aangezien slechts een minderheid van de claims gemaakt door mannelijke Kamerleden (29%) feministische claims zijn.

6. De meerwaarde van een claims-georiënteerde benadering: discussie en conclusie

Deze bijdrage presenteerde een verkennende studie van de vertegenwoordigende claims over vrouwen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (1995-2007). De studie beoogde de meerwaarde van deze nieuwe benadering empirisch te toetsen, door deze te vergelijken met eerder onderzoek naar de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen. Eerder onderzoek legde de klemtoon op het identificeren van een empirische link tussen de descriptieve en substantiële vertegenwoordiging van vrouwen. Naar analogie met recente studies (Celis *et al.*, 2008) formuleerden we echter de hypothese dat het op voorhand specificeren van actoren en perspectieven in de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen een onvolledig beeld schetst van hoe de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen gebeurt. De resultaten van de analyses bevestigen deze hypothese tot op zekere hoogte.

Een claims-georiënteerde studie brengt nieuwe actoren en een verscheidenheid aan perspectieven aan het licht. Hoewel vrouwelijke verkozenen meer geneigd zijn dan hun mannelijke collega's om voor vrouwen te handelen, vormen mannen een belangrijke subgroep van claim-makers, vooral wanneer het aantal vrouwen in de Kamer laag is. Dit betekent dat we, door enkel de activiteiten van vrouwelijke Kamerleden in rekening te brengen, slechts een fragmentarisch beeld krijgen van wie precies betrokken is bij de constructie en discussie van vrouwenbelangen. Maar het negeren van de activiteiten van mannelijke Kamerleden heeft ook inhoudelijke gevolgen. We toonden aan dat mannen die claims over vrouwen maken vaker dan vrouwen tot een (centrum)rechtse partij behoren. Wanneer we dus enkel de activiteiten van vrouwelijke vertegenwoordigers in beschouwing nemen, zouden we in ons geval indirect ook de bijdragen die (centrum)rechtse partijen leveren aan de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen onderwaarden, en bijgevolg de ideologisch rechtse interpretaties van wat in het belang van vrouwen is (zie Celis & Childs, *forthcoming*; Celis & Erzeel, 2011). Bovendien maakten de analyses duidelijk dat de meerderheid van de claims die door vrouwelijke Kamerleden worden gemaakt feministisch georiënteerd is, terwijl de meerderheid van de claims

gebracht door mannelijke Kamerleden neutrale claims zijn. Dit betekent, voor wat de Belgische case betreft, dat onderzoeksdesigns die de nadruk leggen op een feministische interpretatie van vrouwenbelangen meer geneigd zijn om vrouwen te identificeren als belangrijkste actoren in de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen, terwijl ze de bijdragen van mannen onvermijdelijk onderschatten.

Een studie van de vertegenwoordigende claims van Kamerleden laat ons toe om te begrijpen hoe de vertegenwoordiging van vrouwenbelangen plaatsvindt. Tegelijkertijd kunnen we echter niet negeren dat vrouwelijke verkozenen een meerderheid van de actoren in de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen in België vormen en dat de meerderheid van de vertegenwoordigende claims feministisch geïnspireerd is. Hoewel in theorie iedereen claims *kan* maken over vrouwen, blijkt dat er in de praktijk beperkingen zijn op welke claims precies geformuleerd worden en door wie. Saward (2006) benadrukt dat claims aansluiting moeten vinden bij vertrouwde contextuele kaders. Expliciete antifeministische claims worden moeilijk gemaakt in België omdat ze waarschijnlijk niet aanvaard zouden worden door een 'publiek' (Saward, 2006). Het feit dat vrouwelijke Kamerleden meer claims maken over vrouwen dan hun mannelijke collega's kan erop wijzen dat vrouwen, net omdat ze vrouwen zijn, een zekere '*moral force*' (Mansbridge, 1999, 648) hebben wanneer ze claims maken over vrouwen. Deze laat hen toe om succesvolle claims te maken die geaccepteerd worden door vrouwen in de samenleving. Om gelijkaardige redenen, namelijk een mogelijke contestatie van claims, kunnen mannen ervan afzien om te specifieke claims te maken over vrouwen. Terwijl mannelijke Kamerleden in onze studie claims maken over grotere groepen van vrouwen, zijn vrouwelijke Kamerleden bijvoorbeeld vaker betrokken bij het maken van strategische claims over kleinere groepen van vrouwen. Op die manier kunnen vrouwelijke vertegenwoordigers in hun claims meer aandacht besteden aan de verschillen die *tussen* vrouwen bestaan.

De resultaten van onze studie reiken meerdere pistes voor verder onderzoek aan. Ten eerste moeten onderzoek(st)ers analyseren of de conclusies die werden getrokken op basis van een studie van mondelinge vragen ook opgaan voor andere vormen van gedrag dat Kamerleden stellen, zoals het maken van vertegenwoordigende claims in de media (Severs, 2011) of op de eigen website (André *et al.*, 2010). De keuze van gedragsvariabele kan een invloed hebben op de manier waarop vertegenwoordigende claims worden gemaakt. We gingen ervan uit dat het stellen van mondelinge vragen vertegenwoordigers de mogelijkheid geeft om signalen te sturen naar de achterban. Tegelijkertijd kunnen mondelinge vragen echter weinig zichtbaar zijn voor 'gewone' burgers, terwijl ze meer adequaat zijn om beleidsvoorkeuren te signaleren aan andere Kamerleden of aan de regering. In die gevallen gebeurt het maken van claims op een meer impliciete manier (Saward, 2006),

omdat claims vertrouwd zijn en een expliciete toelichting niet noodzakelijk is. Deze claims in het parlement kunnen bovendien strategisch geformuleerd worden en de dynamiek tussen meerderheid en oppositie reflecteren; dit punt moet eveneens verder worden uitgediept.

Deze vaststellingen hebben betrekking op een tweede beperking van deze studie, namelijk dat de focus lag op expliciete vormen van claims. Impliciete claims werden buiten beschouwing gelaten. Aangezien claims vaak op een strategische manier geformuleerd worden (Saward, 2006), zullen vertegenwoordigers ‘ongebruikelijke’ claims op een impliciete manier formuleren, om een contestatie ervan te voorkomen. De conceptualisering van impliciete claims is echter niet eenvoudig. Welke vorm nemen ‘impliciete’ claims over vrouwen aan? Kunnen we stellen dat vertegenwoordigers ‘vertegenwoordigende claims’ maken over een bepaalde groep wanneer ze dit zelf niet expliciet uitspreken? Dit zijn vragen voor verder onderzoek.

Deze bijdrage had tot slot tot doel om de veelheid en verscheidenheid aan claims over vrouwen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers te bestuderen. We maakten daarbij geen *a priori* veronderstellingen over hoe deze claims er moeten uitzien. Op die manier vonden we onder andere dat Belgische Kamerleden op occasionele basis negatieve claims maken over vrouwen. De vraag is echter of deze claims een “onvermijdelijk deel van de substantiële vertegenwoordiging” van vrouwen (Saward, 2006, 301) vormen. Om deze vraag te beantwoorden moeten onderzoek(st)ers criteria ontwikkelen die het mogelijk maken vertegenwoordigende claims te evalueren (zie Celis & Childs, forthcoming; Severs, 2011).

Noten

1. De studie kwam tot stand in het kader van de Interuniversitaire Attractiepool (IUAP) PARTIREP (www.partirep.eu), gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid. De auteur wenst Petra Meier, Kris Deschouwer, Sam Depauw en de anonieme reviewers te bedanken voor hun waardevolle commentaren.
2. Een ‘Early Day Motion’ is een motie die door een parlamentslid wordt ingediend maar waarover (nog) niet wordt gedebatteerd. Ze laat parlamentsleden toe om beleidspreferenties te signaleren of een bepaalde positie in te nemen (Silk & Walters, 1995).
3. ‘Publiek’ is een vrije vertaling van het concept ‘audiences’ van Saward (2006) en verwijst naar de ontvangers van claims. Ontvangers kunnen vertegenwoordigende claims bevestigen, verwerpen of herlezen (Saward, 2006).

4. 'EuroVoc' is de meertalige thesaurus van de Europese Unie.
5. Mondelinge vragen over 'vaderschapsverlof' en 'hoederecht voor mannen' werden om die reden vaak niet geselecteerd: ze hebben vrouwen niet als 'voornaamste onderwerp'.
6. Partijfamilie is een categorische variabele die onderscheid maakt tussen groene partijen (Agalev, Groen!, Ecolo), socialistische partijen (PS, SP, SP.A), christendemocratische partijen (CVP, CD&V, PSC, cdH), liberale partijen (PRL, MR, PVV, VLD), regionalistische partijen (FDF van 1995-2003, VU, N-VA) en extreemrechts (FN, Vlaams Blok, Vlaams Belang).
7. Leeftijd is een dummy variabele die een onderscheid maakt tussen parlementsleden geboren voor 1950 en parlementsleden geboren na 1950 (cf. Norris & Inglehart, 2003).

Bibliografie

- André, A., Depauw, S., Erzeel, S. & Deschouwer, K. (2010). Vertegenwoordigende claims op het net: hoe Kamerleden spreken over de groepen die zij vertegenwoordigen. In K. Celis, P. Meier & B. Wauters (Eds.), *Gezien, gehoord, vertegenwoordigd? Diversiteit in de Belgische politiek* (pp. 205-224). Gent: Academia Press.
- Bird, K. (2005). Gendering Parliamentary Questions. *British Journal of Politics and International Relations*, 7 (3), 353-370.
- Celis, K. (2004). Het Mandaat van het Verschil. Descriptieve en substantiële vertegenwoordiging van vrouwen in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (1900-1979). In P. Meier & K. Celis (Eds.), *Vrouwen vertegenwoordigd, Wetstraat gekraakt? Representativiteit feministisch bekeken* (pp. 111-145). Brussel: VUBPress.
- Celis, K. (2006). Substantive Representation of Women and the Impact of Descriptive Representation. Case: the Belgian Lower House 1900-1979. *Journal of Women, Politics and Policy*, 28 (2), 85-114.
- Celis, K. (2008). Studying Women's Substantive Representation: When Representative Acts, Contexts and Women's Interests Become Important. *Representation*, 44 (2), 111-123.
- Celis, K. (2009). Substantive Representation of Women (and Improving it): What it Is and Should Be about. *Comparative European Politics*, 7 (1), 95-113.
- Celis, K. & Childs, S. (2008). Introduction: The Descriptive and Substantive Representation of Women: New Directions. *Parliamentary Affairs*, 61 (3), 419-425.
- Celis, K. & Childs, S. (forthcoming). The Substantive Representation of Women: What to Do with Conservative's Claims? *Political Studies*.

- Celis, K., Childs, S., Kantola, J. & Krook, M.L. (2008). Rethinking Women's Substantive Representation. *Representation*, 44 (2), 113-124.
- Celis, K., Childs, S., Kantola, J. & Krook, M.L. (2009). Constituting Women's Interests through Representative Claims. *Paper Presented at Annual Meeting of the American Political Science Association*. Toronto, September 2009.
- Celis, K. & Erzeel, S. (2011). Beyond the Usual Suspects: The Role of Non-left, Male and Non-feminist MPs in the Substantive Representation of Women. *Paper Presented at the ECPR General Conference*. Reykjavik, September 2011.
- Chaney, P. (2006). Critical Mass, Deliberation and the Substantive Representation of Women: Evidence from the UK's Devolution Programme. *Political Studies*, 54 (4), 691-714.
- Childs, S. (2004). *New Labour's Women MPs. Women Representing Women*. Oxon: Routledge.
- Childs, S. & Krook, M.L. (2006). Gender and Politics: The State of the Art. *Politics*, 26 (1), 18-28.
- Childs, S. & Krook, M.L. (2009). Analysing Women's Substantive Representation: From Critical Mass to Critical Actors. *Government and Opposition*, 44 (2), 125-145.
- Childs, S. & Withey, J. (2004). Women Representatives Acting for Women: Sex and the Signing of Early Day Motions in the 1997 British Parliament. *Political Studies*, 52 (3), 552-564.
- Cowley, P. & Childs, S. (2003). Too Spineless to Rebel? New Labour's Women MPs. *British Journal of Political Science*, 33 (3), 345-365.
- Diamond, I. & Hartsock, N. (1981). Beyond Interests in Politics: A Comment on Virginia Sapiro's "When Are Interests Interesting?". *American Political Science Review*, 75 (3), 717-721.
- Dodson, D. & Carroll, S. (1991). *Reshaping the Agenda: Women in State Legislatures*. New Brunswick: Eagleton Institute of Politics-Center for American Women and Politics.
- Kathlene, L. (1995). Position Power versus Gender Power: Who Holds the Floor? In G. Duerst-Lahti & R.M. Kelly (Eds.), *Gender Power, Leadership and Governance* (pp. 176-194). Minnesota: The University of Minnesota Press.
- Lovenduski, J. & Norris, P. (2003). Westminster Women: the Politics of Presence. *Political Studies*, 51 (1), 84-102.
- Mansbridge, J. (1999). Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent "Yes". *The Journal of Politics*, 61 (3), 628-657.
- Mateo Diaz, M. (2005). *Representing Women? Female Legislators in West European Parliaments*. Essex: ECPR Press.
- Meier, P. (2002). *Tussen wens en werkelijkheid: reële en mogelijke impact van quotawetten op kieslijsten*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Phillips, A. (1995). *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press.
- Rehfeld, A. (2006). Towards a General Theory of Political Representation. *The Journal of Politics*, 68 (1), 1-21.

- Reingold, B. (2000). *Representing Women. Sex, Gender, and Legislative Behavior in Arizona and California*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Saalfeld, T. (2011). Parliamentary Questions as Instruments of Substantive Representation: Visible Minorities in the UK House of Commons, 2005-10. *The Journal of Legislative Studies*, 17 (3), 271-289.
- Sapiro, V. (1981). Research Frontier Essay: When are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women. *The American Political Science Review*, 75 (3), 701-716.
- Saward, M. (2006). The Representative Claim. *Contemporary Political Theory*, 5 (3), 297-318.
- Saward, M. (2008). Authorisation and Authenticity. Representation and the Unelected. *The Journal of Political Philosophy*, 17 (1), 1-22.
- Saward, M. (2010). *The Representative Claim*. Oxford: Oxford University Press.
- Severs, E. (2010). Representation as Claim-Making. Quid Responsiveness? *Representation*, 46 (4), 411-423.
- Severs, E. (2011). Substantive Representation through a Claims-Making Lens: A Strategy for the Identification and Analysis of Substantive Claims. *Paper Presented at the Second European Conference on Politics and Gender*. Budapest, January 2011.
- Silk, P. & Walters, R. (1995). *How Parliament Works*. London: Longman.
- Skjeie, H. (1991). The Rhetoric of Difference: On Women's Inclusion into Political Elites. *Politics and Society*, 19 (2), 233-263.
- Swers, M.L. (2002). *The Difference Women Make: The Policy Impact of Women in Congress*. Chicago: the University of Chicago Press.
- Swers, M.L. (2005). Connecting Descriptive and Substantive Representation: An Analysis of Sex Differences in Cosponsorship Activity. *Legislative Studies Quarterly*, 30 (3), 407-433.
- Thomas, S. (1991). The Impact of Women on State Legislative Policies. *The Journal of Politics*, 53 (4), 958-976.
- Tremblay, M. & Pelletier, R. (2000). More Feminists or More Women? Descriptive and Substantive Representations of Women in the 1997 Canadian Federal Elections. *International Political Science Review*, 21 (4), 381-405.
- Wängnerud, L. (2000a). Representing Women. In P. Esaiasson & K. Heidar (Eds.), *Beyond Westminster and Congress: the Nordic Experience* (pp. 132-150). Columbus: Ohio State University Press.
- Wängnerud, L. (2000b). Testing the Politics of Presence: Women's Representation in the Swedish Riksdag. *Scandinavian Political Studies*, 23 (1), 67-91.
- Wiberg, M. (1995). Parliamentary Questioning: Control by Communication. In H. Döring (Ed.), *Parliaments and Majority Rule in Western Europe* (pp. 179-222). Mannheim: Mannheim Centre for European Social Research.